Usnesení velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 8. 4. 2015, sen. zn. 31 NSČR 9/2015, ECLI:CZ:NS:2015:31.NSCR.9.2015.1

Číslo: 78/2015

Právní věta:

Směřuje-li dovolání účastníka, jenž není zastoupen advokátem, ani nemá sám odpovídající právnické vzdělání, proti usnesení, jímž odvolací soud nevyhověl (ve spojení s usnesením soudu prvního stupně) žádosti účastníka o ustanovení zástupce pro řízení o dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu ve věci samé, pak je namístě, aby to, zda jsou splněny předpoklady pro ustanovení advokáta pro řízení o dovolání proti onomu usnesení odvolacího soudu, zhodnotil přímo Nejvyšší soud jako soud dovolací. Dospěje-li Nejvyšší soud jako soud dovolací k závěru, že v řízení o dovolání účastníka, jenž není zastoupen advokátem, ani nemá sám odpovídající právnické vzdělání, proti usnesení, jímž odvolací soud nevyhověl (ve spojení s usnesením soudu prvního stupně) žádosti účastníka o ustanovení zástupce pro řízení o dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu ve věci samé, jsou ve smyslu § 30 o. s. ř. splněny předpoklady pro ustanovení zástupce z řad advokátů, pak tohoto zástupce dovolateli sám ustanoví. Dospěje-li Nejvyšší soud jako soud dovolací k závěru, že v řízení o dovolání účastníka, jenž není zastoupen advokátem, ani nemá sám odpovídající právnické vzdělání, proti usnesení, jímž odvolací soud nevyhověl (ve spojení s usnesením soudu prvního stupně) žádosti účastníka o ustanovení zástupce pro řízení o dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu ve věci samé, nejsou splněny předpoklady pro ustanovení zástupce z řad advokátů a byl-li dovolatel předtím řádně vyzván (v řízení o dovolání proti onomu usnesení) k odstranění tohoto nedostatku, je to důvodem pro zastavení dovolacího řízení (§ 104 odst. 2, § 241 a § 241b odst. 2 o. s. ř.).

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 08.04.2015

Spisová značka: 31 NSCR 9/2015

Číslo rozhodnutí: 78

Číslo sešitu: 8

Typ rozhodnutí: Usnesení

Hesla: Dovolání, Zastoupení

Předpisy: § 104 odst. 2 o. s. ř.
§ 138 o. s. ř.
§ 241 o. s. ř.
§ 241b odst. 2 o. s. ř.
§ 30 o. s. ř.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Usnesením ze dne 18. 9. 2013 odmítl Krajský soud v Brně (dále jen „insolvenční soud“) (pro vady) insolvenční návrh, jímž se věřitel K. banka, a. s., domáhal zjištění úpadku dlužníka Z. M. (bod I. výroku). Dále rozhodl o nákladech insolvenčního řízení (bod II. výroku).

K odvolání insolvenčního navrhovatele insolvenční soud usnesením ze dne 15. 10. 2013 změnil své usnesení z 18. 9. 2013 tak, že insolvenční návrh se neodmítá.

K odvolání dlužníka Vrchní soud v Olomouci usnesením ze dne 15. 11. 2013 potvrdil usnesení insolvenčního soudu z 15. 10. 2013.

Dlužník podal proti usnesení odvolacího soudu z 15. 11. 2013 dovolání. Jelikož při podání dovolání nebyl dlužník zastoupen advokátem, ani nedoložil, že má sám odpovídající právnické vzdělání, požádal 10. 1. 2014 (poté, co jej insolvenční soud vyzval k odstranění nedostatku povinného zastoupení usnesením ze dne 8. 1. 2014) o ustanovení zástupce pro dovolací řízení.

Usnesením ze dne 24. 2. 2014 rozhodl K r a j s k ý s o u d v Brně o žádosti dlužníka z 10. 1. 2014 tak, že nepřiznává dlužníku osvobození od soudních poplatků za dovolání proti usnesení odvolacího soudu z 15. 11. 2013 (bod I. výroku) a tak, že žádosti dlužníka o ustanovení zástupce pro dovolací řízení se nevyhovuje (bod II. výroku).

K odvolání dlužníka V r c h n í s o u d v Olomouci odvolací soud usnesením ze dne 30. 9. 2014 potvrdil usnesení insolvenčního soudu ze dne 24. 2. 2014.

Proti usnesení odvolacího soudu ze dne 30. 9. 2014 podal dlužník rovněž dovolání. Při podání tohoto dovolání nebyl dlužník opět zastoupen advokátem, ani nedoložil, že má sám odpovídající právnické vzdělání.

N e j v y š š í s o u d dovolací řízení zastavil.

Z o d ů v o d n ě n í :

Tříčlenný senát č. 29, který měl podle rozvrhu práce Nejvyššího soudu dovolání projednat a rozhodnout o něm, zjistil, že tříčlenné senáty Nejvyššího soudu rozhodují odlišně při posouzení podmínky dovolacího řízení spočívající v povinném zastoupení dovolatele v dovolacím řízení v těch případech, kdy dovolání účastníka, jenž není zastoupen advokátem, ani nemá sám odpovídající právnické vzdělání, směřuje proti usnesení, jímž odvolací soud nevyhověl (ve spojení s usnesením soudu prvního stupně) žádosti účastníka o ustanovení zástupce pro řízení o dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu ve věci samé.

Proto tříčlenný senát č. 29 rozhodl o postoupení věci (dle § 20 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů) k rozhodnutí velkému senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu (dále jen „velký senát“). Velký senát pak věc projednal a rozhodl o ní v souladu s ustanoveními § 19 a § 20 odst. 1 uvedeného zákona.

Podle ustanovení § 30 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, účastníku, u něhož jsou předpoklady, aby byl soudem osvobozen od soudních poplatků (§ 138), předseda senátu ustanoví na jeho žádost zástupce, jestliže je to nezbytně třeba k ochraně jeho zájmů. O tom, že může tuto žádost podat, je předseda senátu povinen účastníka poučit (odstavec 1). Vyžaduje-li to ochrana zájmů účastníka nebo jde-li o ustanovení zástupce pro řízení, v němž je povinné zastoupení advokátem (notářem), ustanoví mu předseda senátu v případě uvedeném v odstavci 1 zástupce z řad advokátů

(odstavec 2).

Dle ustanovení § 138 odst. 1 o. s. ř. na návrh může předseda senátu přiznat účastníkovi zčásti osvobození od soudních poplatků, odůvodňují-li to poměry účastníka a nejde-li o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva; přiznat účastníkovi osvobození od soudních poplatků zcela lze pouze výjimečně, jsou-li proto zvlášť závažné důvody, a toto rozhodnutí musí být odůvodněno. Nerozhodne-li předseda senátu jinak, vztahuje se osvobození na celé řízení a má i zpětnou účinnost; poplatky zaplacené před rozhodnutím o osvobození se však nevracejí.

Z ustanovení § 241 o. s. ř. se pak podává, že není-li dále stanoveno jinak, musí být dovolatel zastoupen advokátem nebo notářem. Notář může dovolatele zastupovat jen v rozsahu svého oprávnění stanoveného zvláštními právními předpisy (odstavec 1). Odstavec 1 neplatí, a) je-li dovolatelem fyzická osoba, která má právnické vzdělání, b) je-li dovolatelem právnická osoba, stát, obec nebo vyšší územně samosprávný celek, jedná-li za ně osoba uvedená v § 21, 21a, anebo v § 21b, která má právnické vzdělání (odstavec 2). Odstavec 1 neplatí také tehdy, je-li dovolatelem obec, kterou zastupuje stát podle § 26a, jedná-li jménem státu za zastoupenou obec osoba uvedená v § 26a odst. 3, která má právnické vzdělání (odstavec 3). Dovolání musí být sepsáno, s výjimkou případu uvedeného v odstavci 2 písm. a), advokátem, notářem nebo osobou uvedenou v § 21, 21a, 21b, anebo v § 26a odst. 3, která má právnické vzdělání (odstavec 4).

V usnesení ze dne 28. 4. 1997, sp. zn. 2 Cdon 609/97, uveřejněném v časopise Soudní judikatura číslo 10, ročník 1997, pod číslem 80, Nejvyšší soud dospěl k závěru, že je-li předmětem dovolacího přezkumu rozhodnutí, jímž nebylo vyhověno žádosti účastníka o ustanovení zástupce z řad advokátů (§ 30 o. s. ř.), není nedostatek podmínky povinného zastoupení důvodem pro zastavení dovolacího řízení. V tomto usnesení přitom šlo o výklad příslušných ustanovení občanského soudního řádu ve znění účinném do 31. 12. 2000, tedy ve znění, podle kterého bylo dovolání proti takovému usnesení odvolacího soudu přípustné jen podle § 237 odst. 1 o. s. ř. pro tzv. zmatečnostní vady řízení (s výjimkou dle § 237 odst. 2 o. s. ř.), k nimž dovolací soud přihlížel z úřední povinnosti

S účinností od 1. 1. 2013 (po novele občanského soudního řádu provedené zákonem č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony) však lze (při splnění podmínek přípustnosti formulovaných v § 237 a § 238 o. s. ř.) podat dovolání z důvodu nesprávného právní posouzení věci odvolacím soudem (§ 241a odst. 1 o. s. ř.) též proti usnesení, jímž odvolací soud potvrdil nebo změnil usnesení, kterým soud prvního stupně rozhodl o žádosti účastníka řízení o ustanovení zástupce (srov. též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2013, sp. zn. 29 Cdo 1172/2013, uveřejněné pod číslem 80/2013 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, které je – stejně jako další rozhodnutí Nejvyššího soudu zmíněná níže, vydaná v době od 1. 1. 2001 – dostupné i na webových stránkách Nejvyššího soudu).

Některé tříčlenné senáty Nejvyššího soudu se k závěrům formulovaným v usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Cdon 609/97 přihlásily při přezkumu usnesení, jímž odvolací soud potvrdil usnesení soudu prvního stupně o zamítnutí žádosti účastníka o ustanovení zástupce z řad advokátů pro řízení o dovolání proti jinému rozhodnutí odvolacího soudu, i při výkladu ustanovení občanského soudního řádu ve znění účinném od 1. 1. 2013 (rozhodném i pro tuto věc).

Tak např. v usnesení ze dne 21. 5. 2014, sp. zn. 22 Cdo 1377/2014, Nejvyšší soud uzavřel, že dovolatelka sice nesplňuje podmínku zastoupení advokátem v tomto dovolacím řízení a sama rovněž nemá právnické vzdělání (§ 241 o. s. ř.), povaha rozhodnutí, proti němuž dovolání směřuje, však vylučuje, aby v posuzované věci bylo možno nedostatek podmínky povinného zastoupení považovat za překážku, jež by bránila vydání rozhodnutí, kterým se dovolací řízení končí, načež dovolání odmítl podle § 243c odst. 1 o. s. ř. vzhledem k tomu, že dovolatelka v dovolání řádně nevymezila, v čem spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání (srov. § 241a odst. 2 o. s. ř.).

Stejně postupoval Nejvyšší soud v usnesení ze dne 26. 3. 2014, sp. zn. 22 Cdo 504/2014, v usnesení ze dne 20. 5. 2014, sp. zn. 29 Cdo 662/2014, nebo v usnesení ze dne 30. 9. 2014, sp. zn. 30 Cdo 3857/2014.

V usnesení ze dne 19. 3. 2014, sp. zn. 26 Cdo 395/2014, Nejvyšší soud nejprve dovodil (opět odkazuje na usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Cdon 609/97), že dovolatel nemusí být zastoupen advokátem, načež jeho dovolání odmítl dle § 243c odst. 1 o. s. ř. pro vady.

Oproti tomu v usnesení ze dne 23. 7. 2014, sen. zn. 29 NSČR 82/2014, Nejvyšší soud uzavřel, že:

> 1) Směřuje-li dovolání účastníka, jenž není zastoupen advokátem, ani nemá sám odpovídající právnické vzdělání, proti usnesení, jímž odvolací soud nevyhověl (ve spojení s usnesením soudu prvního stupně) žádosti účastníka o ustanovení zástupce pro řízení o dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu ve věci samé, pak je namístě, aby to, zda jsou splněny předpoklady pro ustanovení advokáta pro řízení o dovolání proti onomu usnesení odvolacího soudu, zhodnotil přímo Nejvyšší soud jako soud dovolací. Postup, jímž by tuto otázku znovu hodnotil soud prvního stupně, by – nesmyslně – vedl k neukončenému řetězci rozhodnutí o (ne)ustanovení zástupce pro dovolací řízení, jež by ústila jen v potřebu rozhodovat o dalších žádostech o ustanovení zástupce.
>
> 2) Dospěje-li Nejvyšší soud jako soud dovolací k závěru, že v řízení o dovolání účastníka, jenž není zastoupen advokátem, ani nemá sám odpovídající právnické vzdělání, proti usnesení, jímž odvolací soud nevyhověl (ve spojení s usnesením soudu prvního stupně) žádosti účastníka o ustanovení zástupce pro řízení o dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu ve věci samé, jsou ve smyslu § 30 o. s. ř. splněny předpoklady pro ustanovení zástupce z řad advokátů, pak tohoto zástupce dovolateli sám ustanoví (ke shodnému postupu Nejvyššího soudu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2013, č. j. 26 Cdo 3418/2013-88) a k přezkoumání dovolání přikročí po uplynutí lhůty k podání dovolání (§ 240 o. s. ř., ve spojení s § 241b odst. 3 o. s. ř.).
>
> 3) Dospěje-li Nejvyšší soud jako soud dovolací k závěru, že v řízení o dovolání účastníka, jenž není zastoupen advokátem, ani nemá sám odpovídající právnické vzdělání, proti usnesení, jímž odvolací soud nevyhověl (ve spojení s usnesením soudu prvního stupně) žádosti účastníka o ustanovení zástupce pro řízení o dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu ve věci samé, nejsou splněny předpoklady pro ustanovení zástupce z řad advokátů a byl-li dovolatel předtím řádně vyzván (v řízení o dovolání proti onomu usnesení) k odstranění tohoto nedostatku, je to důvodem pro zastavení dovolacího řízení (§ 104 odst. 2, § 241 a § 241b odst. 2 o. s. ř.).

Následně Nejvyšší soud v posledně označené věci dospěl k závěru, že nejsou splněny předpoklady pro to, aby dovolatelce byl v dovolacím řízení ustanoven zástupce z řad advokátů, jelikož ta uplatňuje dovoláním zřejmě bezúspěšné právo (§ 138 odst. 1, část věty před středníkem, o. s. ř.), a řízení o dovolání zastavil.

Na usnesení Nejvyššího soudu sen. zn. 29 NSČR 82/2014 odkazují dále též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 2014, sp. zn. 21 Cdo 3353/2014, a ze dne 30. 10. 2014, sp. zn. 21 Cdo 2254/2014, 21 Cdo 2256/2014 (jež rovněž skončila zastavením dovolacího řízení pro nedostatek podmínky povinného zastoupení dovolatele).

Velký senát Nejvyššího soudu pak dospívá k závěru, že právní názor vyjádřený v usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Cdon 609/97 v dovolacím řízení vedeném podle občanského soudního řádu ve znění účinném do 31. 12. 2000 je pro dovolací řízení vedené podle občanského soudního řádu ve znění účinném od 1. 1. 2013 nadále nepoužitelný.

Zásadní odlišnost obou právních úprav tkví v tom, že úprava, jež v době do 31. 12. 2000 dovolovala založit přípustnost dovolání proti usnesení odvolacího soudu ve věci žádosti účastníka o ustanovení zástupce pro dovolací řízení, nekladla na nezastoupeného účastníka řízení žádné zvláštní nároky (jestliže se zmatečnostní vada podávala z obsahu spisu, bylo dovolání přípustné a současně i důvodné bez zřetele k tomu, že se o ní dovolání vůbec nezmiňovalo). Úprava dovolacího řízení účinná od 1. 1. 2013 oproti tomu dovoluje Nejvyššímu soudu zkoumat, zda je dovolání přípustné, jen vymezí-li dovolatel v dovolání (dle § 241a odst. 2 o. s. ř.), v čem spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání (srov. k tomu dále usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2013, sp. zn. 29 Cdo 2394/2013, uveřejněné pod číslem 4/2014 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

Postup tříčlenných senátů Nejvyššího soudu vycházejících při výkladu ustanovení občanského soudního řádu ve znění účinném od 1. 1. 2013 ze závěrů obsažených v usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Cdon 609/97 ve všech shora zmíněných věcech vedl v konečném důsledku k tomu, že nedostatek povinného zastoupení byl dovolatelům „přičten k tíži"; jejich dovolání totiž byla odmítnuta, protože (při absenci odpovídajícího právního vzdělání pochopitelně) nedokázali (jako nezastoupení) dostát požadavkům kladeným zákonem na obsahové náležitosti dovolání, zejména na vymezení toho, v čem spatřují splnění předpokladů přípustnosti dovolání.

Při nemožnosti postupovat způsobem předznačeným v usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Cdon 609/97 a při absenci zákonné úpravy, jež by nabízela smysluplné řešení problému cyklicky se opakujících dovolání v téže věci proti usnesením odvolacího soudu ve věci žádosti účastníka o ustanovení zástupce z řad advokátů pro dovolací řízení, velký senát shodně se závěry obsaženými v usnesení Nejvyššího soudu sen. zn. 29 NSČR 82/2014 uzavírá, že:

> 1) Směřuje-li dovolání účastníka, jenž není zastoupen advokátem, ani nemá sám odpovídající právnické vzdělání, proti usnesení, jímž odvolací soud nevyhověl (ve spojení s usnesením soudu prvního stupně) žádosti účastníka o ustanovení zástupce pro řízení o dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu ve věci samé, pak je namístě, aby to, zda jsou splněny předpoklady pro ustanovení advokáta pro řízení o dovolání proti onomu usnesení odvolacího soudu, zhodnotil přímo Nejvyšší soud jako soud dovolací.
>
> 2) Dospěje-li Nejvyšší soud jako soud dovolací k závěru, že v řízení o dovolání účastníka, jenž není zastoupen advokátem, ani nemá sám odpovídající právnické vzdělání, proti usnesení, jímž odvolací soud nevyhověl (ve spojení s usnesením soudu prvního stupně) žádosti účastníka o ustanovení zástupce pro řízení o dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu ve věci samé, jsou ve smyslu § 30 o. s. ř. splněny předpoklady pro ustanovení zástupce z řad advokátů, pak tohoto zástupce dovolateli sám ustanoví.

V daném případě pak dospěl velký senát Nejvyššího soudu k závěru, že nejsou splněny předpoklady pro to, aby dovolateli byl v tomto dovolacím řízení ustanoven zástupce z řad advokátů, když dovolatel uplatňuje dovoláním proti usnesení odvolacího soudu z 15. 11. 2013 zřejmě bezúspěšné právo (srov. § 138 odst. 1, část věty před středníkem, o. s. ř.).

O zřejmě bezúspěšné uplatňování práva jde ve smyslu ustanovení § 138 odst. 1 o. s. ř. zpravidla tehdy, je-li již ze samotných údajů (tvrzení) účastníka, z toho, co je soudu známo z obsahu spisu, z jiné úřední činnosti nebo z toho, co je obecně známo, bez dalšího nepochybné, že požadavku účastníka nemůže být vyhověno. O zřejmě bezúspěšné uplatňování (řádného nebo mimořádného) opravného prostředku pak jde zejména tehdy, jestliže byl podán opožděně, osobou, která k němu není (subjektivně) oprávněna, nebo je objektivně nepřípustný, nebo jestliže (s přihlédnutím ke všemu, co je soudu známo) je bez dalšího nepochybné, že opravný prostředek nemůže být úspěšný (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2014, sp. zn. 21 Cdo 987/2013, uveřejněné pod číslem 67/2014 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

V dané věci sleduje dovolatel primárně cíl zajistit si předepsané povinné zastoupení pro řízení o dovolání proti usnesení odvolacího soudu z 15. 11. 2013 (jímž odvolací soud potvrdil usnesení insolvenčního soudu o tom, že se neodmítá věřitelský insolvenční návrh).

Žádost o ustanovení advokáta pro řízení o dovolání proti usnesení odvolacího soudu z 30. 9. 2014 vznesl dovolatel již při podání dovolání proti tomuto usnesení a insolvenční soud jej již k odstranění tohoto nedostatku znovu samostatně nevyzval. K výzvě (velkého senátu) Nejvyššího soudu, provedené usnesením ze dne 12. 3. 2015 (zveřejněným v insolvenčním rejstříku téhož dne a doručeným dovolateli zvlášť dne 16. 3. 2015), směřující k odstranění nedostatku povinného zastoupení dovolatele (s poučením o následcích nečinnosti), dovolatel podáním datovaným 25. 3. 2015, doručeným Nejvyššímu soudu 26. 3. 2015, zopakoval žádost o ustanovení zástupce z řad advokátů, s tím, že je stále ve velmi špatné finanční situaci.

S přihlédnutím k závěrům formulovaným již v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2010, sen. zn. 29 NSČR 22/2009, uveřejněném pod číslem 26/2011 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek a v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2011, sen. zn. 29 NSČR 14/2011, uveřejněném pod číslem 44/2012 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (které výslovně zmiňuje odvolací soud v usnesení z 15. 11. 2013) je ovšem bezúspěšnost dovolání proti usnesení odvolacího soudu z 15. 11. 2013 zřejmá, takže je zbytečné vynakládat prostředky státu na to, aby při uplatňování zřejmě bezúspěšného práva bylo zajištěno povinné zastoupení dovolatele (lhostejno, zda nemajetného).

V situaci, kdy Nejvyšší soud dospěl k závěru, že není důvod ustanovit dovolateli advokáta pro řízení o dovolání proti usnesení odvolacího soudu z 30. 9. 2014 a kdy dovolatel neodstranil nedostatek povinného zastoupení, Nejvyšší soud podle ustanovení § 241b odst. 2 a § 104 odst. 2 o. s. ř. řízení o jeho dovolání zastavil.

S přihlédnutím k době vydání napadeného rozhodnutí je pro dovolací řízení rozhodný občanský soudní řád ve znění účinném od 1. 1. 2014 (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2014, sen. zn. 29 NSČR 45/2014, uveřejněné pod číslem 80/2014 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).